

جزء پانزدهم

انفاق و خودداری از تبذیر و اسراف

﴿وَأَاتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ
وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا﴾

سوره اسراء، آیه ۲۶

حَقِّ قوم و خویش و فقیر و در راه مانده را
ادا کن و در زندگی ابداً ریخت و پاش نکن.

سُورَةُ الْأَنْشُرِ

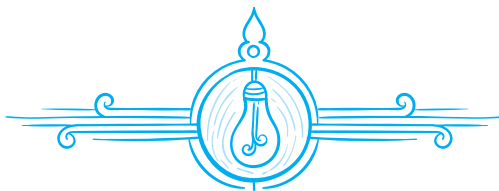
مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ ثُمَّ
 جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلَاهَا مَذْمُومًا مَدْحُورًا ﴿١٨﴾ وَمَنْ أَرَادَ
 الْآخِرَةَ وَسَعَى لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَئِكَ كَانَ
 سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا ﴿١٩﴾ كَلَّا تِمُدُّ هَهُؤُلَاءِ وَهَهُؤُلَاءِ مِنْ
 عَطَاءِ رَبِّكَ وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا ﴿٢٠﴾ أَنْظِرْ كَيْفَ
 فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَلِلْآخِرَةِ أَكْبَرُ دَرَجَاتٍ وَأَكْبَرُ
 تَفْضِيلًا ﴿٢١﴾ لَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُومًا مَدْحُورًا
 ﴿٢٢﴾ وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا
 يَبْلِغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا
 أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ﴿٢٣﴾ وَخَفِضْ لَهُمَا
 جَنَاحَ الذِّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي
 صَغِيرًا ﴿٢٤﴾ رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ إِنْ تَكُونُوا صَادِقِينَ
 فَإِنَّهُ وَكَانَ لِلْأَوَّلِينَ غَفُورًا ﴿٢٥﴾ وَءَاتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ
 وَالْمَسْكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَلَا تُبْدِرْ بَذِيرًا ﴿٢٦﴾ إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ
 كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيْطَانِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا ﴿٢٧﴾

تلاوت آیه

مدرسه حفظ

بیانی از آیه شریفه

مردم جامعه حقوق گوناگونی بر گردن یکدیگر دارند و رعایت این حقوق باعث اتحاد بیشتر و نزدیک شدن دل‌ها به یکدیگر می‌شود؛ همان‌گونه که عدم رعایت این حقوق مایه افزایش مشکلات اجتماعی خواهد شد. خداوند متعال در آیات گوناگون قرآن به این حقوق اشاره فرموده و بر ادای آن تأکید ورزیده است. به یک نمونه از این حقوق در آیه ۲۶ سوره اسراء توجه شده است. خداوند متعال در این آیه، به حق سه گروه بر دیگر افراد جامعه اشاره می‌کند. این سه گروه عبارت‌اند از نزدیکان، درماندگان و درراه‌ماندگان. اگر مردم جامعه به اطرافیان خود حساس باشند و در خصوص این موارد سه‌گانه بی‌توجه نکنند، بسیاری از مشکلات جامعه رفع خواهد شد.

بنا بر آیه فوق، لازم است در گام نخست، هرکس به خویشاوندان خود رسیدگی و حقوق آنان را ادا کند و به عنوان مثال، در ازدواج جوانان فامیل و تهیه مسکن آنان یا تهیه جهیزیه نوعروسان فامیل کمک کند. در گام دوم، به رفع مشکلات درماندگان و گرفتارانی بپردازد که به دلیل مشکلات گوناگون امکان هرگونه تحرکی از آنان سلب شده است (مسکین یعنی کسی که به دلیل مشکلات مالی، از هرگونه حرکتی بازمانده است) و به عنوان مثال، برای اشتغال یا کمک به مسکن محرومان یا هزینه‌های درمان آنان یا ساخت مدرسه در مناطق محروم اقدام کند. در گام سوم، به مسافرانی که به دلایل مختلف در راه مانده‌اند خدمت‌رسانی کند و به عنوان مثال، به مسافرانی که تصادف کرده‌اند یا بنزین تمام کرده‌اند یا اتومبیلشان

خراب شده است در حد توان کمک کند. اگر چنین شود، بخش مهمی از مشکلات جامعه مرتفع می‌شود. در کنار این ویژگی‌ها، باید از ریخت و پاش و هزینه‌های غیرضروری و اسراف و تبذیر نیز خودداری کرد تا بتوان اموال را که امانت الهی است در مسیر درست هزینه کرد.

مسلمانان برای انجام دادن این امور الگوهای رفتاری ارزنده‌ای دارند. از جمله این الگوها امام مجتبی علیه السلام هستند که در خدمت‌رسانی به مردم به جایی رسیدند که به لقب کریم اهل بیت علیهم السلام نامیده شدند. آن حضرت همواره غم‌خوار نیازمندان بودند و بارها نیمی از اموال خود را بین فقرا توزیع کردند.

در آینه آیات کریمه قرآن

- «وَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَلًا فَخُورًا»^۱.
- «وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا»^۲.
- «لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُولُوا وَجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَىٰ حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ

۱. سوره مبارکه نساء، آیه ۳۶: «و خدا را بپرستید و چیزی را شریک او قرار ندهید، و به پدر و مادر و خویشاوندان و یتیمان و مستمندان و همسایه نزدیک و همسایه دور و هم‌نشینان و همراهان و در راه‌ماندگان و بردگان نیکی کنید. یقیناً خدا کسی را که متکبر و خودستاست دوست ندارد.»

۲. سوره مبارکه انسان، آیه ۸: «(و غذا را در عین دوست داشتنش به مسکین و یتیم و اسیر انفاق می‌کنند.)»

بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ^۱!

■ «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ^۲».

■ امام رضا علیه السلام: دَخَلَ عَلَيْهِ مَوْلَى لَهُ، فَقَالَ لَهُ: هَلْ أَنْفَقْتَ الْيَوْمَ شَيْئاً؟ فَقَالَ: لَا وَاللَّهِ. فَقَالَ أَبُو الْحَسَنِ عليه السلام: فَمِنْ أَيَّنَ يُخْلِفُ اللَّهُ عَلَيْنَا؟ أَنْفَقَ وَلَوْ دِرْهَمًا وَاحِدًا^۳.

■ امام صادق علیه السلام: إِنَّ مَعَ الْإِسْرَافِ قِلَّةَ الْبَرَكَةِ^۴.

۱. سوره مبارکه بقره، آیه ۱۷۷: «نیکی این نیست که روی خود را به سوی مشرق و مغرب کنی، بلکه نیکی [واقعی و کامل، که شایسته است در همه امور شما ملاک و میزان قرار گیرد، منش و رفتار و حرکات] کسانی است که به خدا و روز قیامت و فرشتگان و کتاب آسمانی و پیامبران ایمان آورده‌اند، و مال و ثروتشان را با آنکه دوست دارند، به خویشان و یتیمان و درماندگان و درراه‌ماندگان و سائلان و [در راه آزادی] بردگان می‌دهند، و نماز را [با همه شرایطش] بر پای می‌دارند و زکات می‌پردازند، و چون پیمان بندند، وفاداران به پیمان خویش‌اند، و در تنگ‌دستی و تهی‌دستی و رنج و بیماری و هنگام جنگ شکیبایند. اینان‌اند که [در دین داری و پیروی از حق] راست گفتند، و اینان‌اند که پرهیزکارند.»

۲. سوره مبارکه نحل، آیه ۹۰: «به راستی خدا به عدالت و احسان و بخشش به خویشاوندان فرمان می‌دهد و از فحشا و منکر و ستمگری نهی می‌کند. شما را اندرز می‌دهد تا متذکر [این حقیقت] شوید [که فرمان‌های الهی ضامن سعادت دنیا و آخرت شماست].»

۳. کلینی، الکافی، ج ۴، ص ۴۴: «یکی از دوستداران امام رضا علیه السلام بر ایشان وارد شد. حضرت به او فرمودند: آیا امروز چیزی انفاق کرده‌ای؟ عرضه داشت: نه به خدا. حضرت فرمودند: پس، از کجا خدا جای‌گزین بر ما کند؟ انفاق کن؛ گرچه یک درهم باشد.»

۴. همان، ص ۵۵: «با اسراف و زیاده‌روی برکت اموال رو به کاهش می‌رود.»

- امام صادق علیه السلام: وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا مَنْ أَنْفَقَ شَيْئًا فِي غَيْرِ طَاعَةِ اللَّهِ فَهُوَ مُبَذَّرٌ وَمَنْ أَنْفَقَ فِي سَبِيلِ الْخَيْرِ فَهُوَ مُقْتَصِدٌ.^۱
- امام سجاد علیه السلام از امام علی علیه السلام: لِلْمُسْرِفِ ثَلَاثُ عَلَامَاتٍ يَأْكُلُ مَا لَيْسَ لَهُ وَيَلْبَسُ مَا لَيْسَ لَهُ وَيَشْتَرِي مَا لَيْسَ لَهُ.^۲

در آینه کلام بزرگان

■ در این آیه، فصل دیگری از سلسله احکام اصولی اسلام را در رابطه با ادای حق خویشاوندان و مستمندان و در راه ماندگان و همچنین انفاق را به طور کلی، دور از هرگونه اسراف و تبذیر بیان می‌کند.

نخست می‌گوید: «حق ذی القربی و نزدیکان را به آنها بده»؛ ﴿وَاتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ﴾؛ «و همچنین مستمندان و در راه ماندگان را»؛ ﴿وَالْمَسْكِينِ وَابْنَ السَّبِيلِ﴾؛ در عین حال، «هرگز دست به تبذیر نیالای»؛ ﴿وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا﴾.

«تبذیر» در اصل از ماده «بذر» و به معنای پاشیدن دانه می‌آید، منتها این کلمه مخصوص مواردی است که انسان اموال خود را به صورت غیرمنطقی و فساد مصرف می‌کند، و معادل آن در فارسی امروز «ریخت و پاش» است؛ و به تعبیر دیگر تبذیر آن است که مال در غیر موردش مصرف شود؛ هرچند کم باشد و اگر در موردش صرف شود، تبذیر نیست؛ هرچند زیاد باشد؛ چنان‌که در تفسیر عیاشی از امام صادق علیه السلام می‌خوانیم

۱. مجلسی، بحار الانوار، ج ۷۲، ص ۳۰۲: «از امام صادق علیه السلام از تفسیر "و هیچ‌گونه اسراف و ولخرجی مکن" پرسیدم. ایشان فرمودند: هر که چیزی در غیر فرمان خدا خرج کند

اسرافکار است و هر که در راه خیر خرج کند میانه‌روست.»

۲. همان، ص ۳۰۴: «برای اسراف‌کننده سه علامت هست: چیزی را که برای او نیست می‌خورد و چیزی را که برای او نیست می‌پوشد و چیزی را که برای او نیست [و به آن احتیاجی ندارد] می‌خرد.»

که در ذیل این آیه در پاسخ سؤال کننده ای فرمود: «من انفق شیئاً فی غیر طاعة الله فهو مبذر ومن انفق فی سبیل الله فهو مقتصد؛» (یعنی کسی که در غیر راه اطاعت فرمان خدا مالی انفاق کند، تبذیرکننده است و کسی که در راه خدا انفاق کند میانه روست)؛ و نیز از آن حضرت نقل شده که روزی دستور داد رطب برای خوردن حاضران بیاورند. بعضی رطب را می خوردند و هسته آن را به دور می افکندند. فرمود: «این کار را نکنید که این تبذیر است و خدا فساد را دوست نمی دارد.»

در اینکه منظور از ذی القربی در اینجا همه خویشاوندان است یا خصوص خویشاوندان پیامبر ﷺ (زیرا مخاطب در آیه اوست) در میان مفسران گفت و گو است. در احادیث متعددی این آیه به ذوی القربای پیامبر ﷺ تفسیر شده، و حتی در بعضی می خوانیم که به داستان بخشیدن سرزمین فدک به فاطمه زهرا علیها السلام نظر دارد؛ ولی همان گونه که بارها گفته ایم، این گونه تفسیرها مفهوم وسیع آیات را محدود نمی کند، و در واقع بیان مصداق روشن و واضح آن است.

خطاب به پیامبر ﷺ در جمله «وَأَتِ» دلیل بر اختصاص این حکم به او نیست؛ زیرا سایر احکامی که در این سلسله آیات وارد شده، مانند نهی از تبذیر و یا مدارای با سائل و مستمند و یا نهی از بخل و اسراف، همه به صورت خطاب به پیامبر ﷺ ذکر شده، در حالی که می دانیم این احکام جنبه اختصاصی ندارد، و مفهوم آن کاملاً عام است.^۱

■ اهمیت پرهیز از اسراف در جامعه و قناعت سرافرازانه

ملت عزیز جداً از اسراف و زیاده روی پرهیز کنند. ما حق نداریم به عنوان یک ملت، مصالح بزرگ و ملی و دورنگر، بلکه مصالح نقد مهم و کنونی خود را به خاطر خواسته های شخصی خودمان، که ما را به اسراف و بی بندوباری

۱. مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۱۲، ص ۸۶

در مصرف می‌کشاند، فدا کنیم و آنها را ندیده بگیریم... من مردم را به قناعت دعوت می‌کنم؛ قناعت سرافرازان، قناعت انسان عاقل و خردمندی که می‌داند آینده خود را با قناعت تأمین می‌کند و زندگی و روال اقتصادی کشور را تسهیل، و به مسئولین کمک می‌کند که بتوانند تدابیر صحیح را در کار اداره مملکت اعمال کنند.^۱

■ اتلاف منابع عمومی اسراف است

منکراتی که در سطح جامعه وجود دارد و می‌شود از آنها نهی کرد و باید نهی کرد، از جمله اینهاست: اتلاف منابع عمومی، اتلاف منابع حیاتی، اتلاف برق، اتلاف وسایل سوخت، اتلاف مواد غذایی، اسراف در آب و اسراف در نان. ما این همه ضایعات نان داریم. اصلاً این یک منکر است؛ یک منکر دینی است؛ یک منکر اقتصادی و اجتماعی است. نهی از این منکر هم لازم است؛ هرکسی به هر طریقی که می‌تواند. یک مسئول یک طور می‌تواند، یک مشتری نانوائی یک طور می‌تواند، یک کارگر نانوائی طور دیگر می‌تواند.^۲

■ شبی موقع صرف شام، علامه بحر العلوم رحمة الله علیه سیدجواد عاملی را به منزل خویش احضار کرد و وقتی شاگرد به منزل استاد رسید، دید استاد کنار سفره نشسته و دست به غذا نمی‌زند. علامه بحر العلوم با خشم شاگرد را مورد عتاب قرار داده و فرمود: سیدجواد، از خدا نمی‌ترسی؟ از خدا شرم نداری؟ شاگرد که متحیر مانده بود، تقصیر خود را از استاد جویا شد. ظاهراً سیدجواد عاملی همسایه‌ای داشت که هفت شبانه‌روز چیزی

۱. پیام نوروزی امام خامنه‌ای، ۱۳۷۷.

۲. بیانات امام خامنه‌ای در خطبه‌های نماز جمعه تهران، ۱۳۷۹/۹/۲۵.

برای خوردن نداشته‌اند و خرما از بقال قرض کرده بودند و روز هفتم دیگر بقال به او قرض نداده و او شرم‌منده شده بود. شاگرد اظهار بی‌اطلاعی کرد. علامه او را مورد توبیخ قرار داد که «همه داد و فریادهای من برای این است که چرا اطلاع نداشتی؟ وگرنه، اگر با خبر بودی و کمک نمی‌کردی، مسلمان نبود و یهودی بودی.» سپس، سینی غذای بزرگی را که آماده کرده بود، با مقداری پول به شاگرد داد تا به همسایه‌اش برساند.^۱

■ بزغاله‌ای را خدمت پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله آوردند. ذبح کرد و فرمود: «هرکس گوشت می‌خواهد بیاید.» فقرای مدینه به سوی خانه پیغمبر صلی الله علیه و آله به راه افتادند. پیغمبر به هر کدام یک تکه داد. بعد که همه رفتند، فقط یک کتف آن مانده بود. یکی از زنان پیغمبر صلی الله علیه و آله عرض کرد: «یا رسول الله صلی الله علیه و آله، بزغاله‌ای به این بزرگی رفت؛ همین کتفش ماند.» پیغمبر صلی الله علیه و آله فرمود: «همه‌اش ماند؛ فقط همین کتفش است که می‌رود»؛ یعنی می‌خوریم، از بین می‌رود و تمام می‌شود؛ اما آنچه که دادیم می‌ماند.^۲

■ نسیم خنکی می‌وزید. گنجشک‌ها روی درخت بزرگ بلوط را شلوغ کرده بودند. چند نفر از دوستان و آشنایان در خانه امام رضا علیه السلام مهمان بودند. امام از اتاق بیرون رفتند. دقایقی سپری شد. مهمان‌ها منتظر برگشتن امام بودند و از دیر کردن ایشان نگران شدند. یکی از دوستان جوان امام که از لای در متوجه امام شد، بیرون رفت: «سرورم، چرا داخل نمی‌شوید؟ چیزی شما را ناراحت کرده است؟» امام سیب نیم خورده‌ای را نشان دادند و گفتند: «این میوه را چه کسی این‌گونه خورده است؟»

مرد جوان صدایش را بلند کرد: «این میوه نیم خورده کیست؟» مهمان‌ها از اتاق بیرون آمدند. مرد جوان سیب نیم خورده را از امام

۱. مختاری، سیمای فرزندان، ص ۲۵۲.

۲. بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با فرماندهان سپاه، ۱۳۷۳/۶/۲۹.

گرفت و باز حرفش را تکرار کرد. یکی از مهمانان دست بر سینه گذاشت و گفت: «مولایم، از شما عذر می‌خواهم. این سیب را من خورده‌ام.» امام رو به او کردند و فرمودند: «چرا اسراف می‌کنی؟ چرا قدر نعمت‌های خدا را نمی‌دانی و به آن بی‌اعتنایی، مگر نمی‌دانی که خدا اسراف‌کاران را به سختی عذاب می‌دهد؟»

امام با مهمانان به اتاق برگشتند. وقتی همه در جای خود نشستند، امام رو به آنها کردند و فرمودند: «دوستان من، وقتی به چیزی نیاز ندارید، بیهوده آن را تلف نکنید و اگر خودتان به آن احتیاج ندارید، به کسی بدهید که به آن نیازمند است.»^۱

تو هرگز رسیدی به فریاد کس که می‌خواهی امروز فریادرس؟^۲

کرم کن چنان که ت برآید ز دست جهانبان در خیر بر کس نیست^۳

حقایق به شهادت آمار و ارقام

■ بر اساس گزارش سازمان جهانی خواربار و کشاورزی، ایرانی‌ها به اندازه ده کشور اروپایی مواد غذایی دور می‌ریزند. ضایعات مواد غذایی در ایران معادل ۳۵ میلیون تن است؛ غذایی که با آن می‌توان پانزده میلیون ایرانی را سیر کرد. این در حالی است که در اتحادیه اروپا با ۲۷ کشور عضو، تنها نود میلیون تن مواد غذایی راهی زباله‌ها می‌شود.^۴

■ سالیانه بیش از ششصد هزار تن نان خشک به ارزش چهل میلیارد تومان دور ریخته می‌شود. ما ایرانی‌ها ۴/۷ برابر سرانه جهان «نان» مصرف

۱. کلینی، الکافی، ج ۶، ص ۲۹۷.

۲. سعدی، بوستان، باب اول در عدل و تدبیر و رأی، بخش ۲۰.

۳. همان، باب دوم در احسان، بخش ۱۱.

۴. بر-اساس-گزارش-فائو-بررسی-شد/ <https://iuea.ir/content/1052>

می‌کنیم. درضمن، خوب است بدانیم که ما بالاترین میزان مصرف نان در جهان را داریم.^۱

- صندوقی برای منزل یا محیط کار تهیه، و شخص متعهد شود مقدار کمی، حتی هزار تومان، اما روزانه به عنوان انفاق به این صندوق بپردازد و پس از یک سال، از آن برای برطرف کردن نیاز کوچک یکی از دوستان یا آشنایان استفاده کند.
- برای جلوگیری از اسراف، هر سال، پیش از عید نوروز، اعضای خانواده تمام لباس‌ها و وسایل خانه را بررسی کنند و اگر نیازی به خرید مجدد لباس و وسایل نیست، از این کار صرف نظر کنند و حتی اگر وسایل نویی که استفاده نشده است در خانه دارند و نیازی به آنها نیست، آنها را به خیریه اهدا کنند.

آسیب‌های زندگی فردی

ما در جهان دو مدل زندگی داریم: زندگی فردی و اجتماعی. البته مدل زندگی فردی به خصوص در دنیای غرب سکه رایج است. زندگی فردی یعنی هرکسی دنبال فردیت و منافع خود است. یکی از مشکلات بزرگی که به دنبال این نوع زندگی پیش آمده، احساس تنهایی و انزواست. مردم زیادی هستند که باینکه اطرافشان پر از آدم است، از نظر عاطفی بسیار تنها هستند. این مشکل تنها مخصوص افراد مسن نیست، بلکه جوان‌ها

1. <https://www.bulttannews.com/002F4n>

هم در همین وضعیت قرار دارند. مثلاً در انگلستان، حدود ده میلیون نفر از تنهایی رنج می‌برند. این آمار تکان‌دهنده است. این افراد در شهرهای بزرگ زندگی می‌کنند، اما هیچ وقت احساس نمی‌کنند که به دیگران نزدیک‌اند یا ارتباطات واقعی دارند. همچنین در آلمان، مخصوصاً در بین جوان‌ها، سبک زندگی فردی و رقابتی باعث شده است که وقت زیادی برای خانواده یا دوستان باقی نگذارند. این باعث می‌شود که علاوه بر اینکه در ظاهر مشغول‌اند، از نظر عاطفی احساس کمبود می‌کنند و مشکلات روانی مثل افسردگی و اضطراب به شدت افزایش یافته است.

پیشنهاد دین: زندگی اجتماعی

درمقابل، دین اسلام زندگی اجتماعی را به عنوان الگوی صحیح برای انسان‌ها معرفی می‌کند: «وَأَتِذَا الْقُرُفَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تَبْذُرْ تَبْذِيرًا»؛^۱ یعنی حق قوم و خویش و فقیر و درراه‌مانده را ادا کن و در زندگی ابداً ریخت‌وپاش نکن.

در این آیه، خداوند متعال از ما می‌خواهد به سه گروه توجه ویژه داشته باشیم. این آموزش زندگی اجتماعی است. در گام نخست، هرکس به خویشاوندان خود رسیدگی و حقوق آنان را ادا کند و به عنوان مثال، در ازدواج جوانان فامیل و تهیه مسکن آنان یا تهیه جهیزیه نوعروسان فامیل کمک کند. در گام دوم، به درماندگان و گرفتارانی که به دلیل مشکلات نمی‌توانند نیازهای اولیه خود را برآورده کنند. مسکین یعنی کسی که به دلیل مشکلات مالی، از هرگونه حرکتی بازمانده است. رئیس کارخانه‌ای کارقشنگی کرده و شرط استخدام در کارخانه‌اش را سوءپیشینه قرار داده است.^۲ البته خودش زندگی پرچالشی داشته است، ولی کارش

۱. سوره مبارکه اسراء، آیه ۲۶.

۲. عصر ایران، کارخانه‌ای که فقط افراد دارای سوء سابقه را استخدام می‌کند، دسترسی در:

<https://www.asriran.com/fa/news/593372>.

یعنی دستگیری از کسی که نمی‌تواند زندگی خود را جمع کند. در گام سوم فرمود ابن السبیل به معنای کسی است که دستش از وطن و از خانواده‌اش بریده است.^۱ به عنوان مثال، به مسافرانی که تصادف کرده‌اند یا بنزین تمام کرده‌اند یا اتومبیلشان خراب شده است در حد توان کمک کند و به هرکسی که مشکلی دارد که خانواده‌اش نمی‌تواند به او کمک کند یا در محل زندگی‌اش نیست که دوستان و آشنایان به دادش برسند. اگر این اتفاق بیفتد، یعنی زندگی اجتماعی ما بر اساس این آیه شریفه شکل گیرد، بخش مهمی از مشکلات جامعه مرتفع می‌شود. بعد فرمود: «البته در این مسیر دستگیری بریزوپاش و اسراف نکنید.»^۲ این دستور هم به نوعی برای حفظ زندگی اجتماعی ماست. اسراف یعنی محرومیت بخش دیگری از جامعه از مواهب الهی. این دین ما بسیار اجتماعی است.

دین انسان‌ها را اجتماعی تربیت می‌کند

دین انسان‌ها را اجتماعی تربیت می‌کند؛ دین آدم را می‌برد وسط اجتماع. علامه طباطبایی رحمۃ اللہ علیہ، این مفسر بزرگ قرآن کریم، چقدر خوب این حقیقت را فهمید بود. می‌فرمود: «اسلام، تنها دینی است که بنیان خود را بر اجتماع نهاده و این معنا را به صراحت اعلام کرده و در هیچ شأنی از شئون بشری مسئله اجتماع را مهمل نگذاشته است.»^۳ واقعاً خدا به یک نفر چه فهم عمیقی از دین می‌دهد. همه دین را وقتی از بالا نگاه می‌کند، اجتماعی می‌بیند و اجتماعی بودن دین را می‌بیند. این لطف خدا به علامه طباطبایی رحمۃ اللہ علیہ بود که این قدر درست و دقیق دین را می‌فهمید.

۱. طباطبایی، ترجمه تفسیر المیزان، ج ۱، ص ۶۴۹.

۲. سوره مبارکه اسراء، آیه ۲۶.

۳. طباطبایی، ترجمه تفسیر المیزان، ج ۴، ص ۱۴۸.

بزرگ‌ترین گناه ترک مسئولیت اجتماعی

فرمودند: مَنْ أَصْبَحَ لَا يَهْتَمُّ بِأُمُورِ الْمُسْلِمِينَ فَلَيْسَ بِمُسْلِمٍ! (کسی که صبح کند در حالی که به امور جامعه خود، یعنی مسلمانان کاری نداشته باشد، مسلمان نیست.) در تعریف ما از مسلمانی، چه چیزهایی را مطرح می‌کنیم؟ مسلمان کسی است که نماز می‌خواند؟ حج می‌رود؟ عبادت می‌کند؟ آیا در تعریف ما از مسلمانی این کلام پیغمبر ﷺ جایی دارد که مسلمان را کسی می‌دانند که بیشترین اهتمام به جامعه را دارد؟ آیا چنین چیزی در برداشت دیگران از اسلام ما هست؟ اگر نیست، دین را به خوبی توضیح داده‌ایم و وجه اجتماعی دین را کم‌رنگ و در بسیاری از اوقات بی‌رنگ نشان داده‌ایم. هر صبح باید برای خودت لیست داشته باشی و برای خودت در مسجد و در هیئت برای رفع مشکلات جامعه مسئولیت اجتماعی تعریف کنی. اگر این کار را نکردیم، مسلمان نیستیم.

الگوهای رفتاری در زندگی اجتماعی

زندگی امام حسن علیهم السلام مدل زندگی اجتماعی است. امام حسن مجتبی علیهم السلام با رفتار کریمانه خود در خدمت به مردم، نشان دادند که چگونه می‌توان حقوق دیگران را ادا کرد. ایشان بارها اموال خود را با فقرا تقسیم کردند و در حساس‌ترین لحظات، دست یاری به سوی نیازمندان دراز کردند. چنین الگویی نشان می‌دهد که زندگی اجتماعی نه تنها مسئولیت، بلکه مسیری به سوی زندگی خوب است.

خاطره شهید

پویانمایی

پادکست صوتی

تبیین آیه